

Porphyrios ve *İsagoge*'yi Yeniden Düşünmek*

Reconsidering Porphyry and İsagoge

İsmail KÜÇÜKBAŞOL †

Geliş Tarihi: 29.05.2019 ✪ Kabul Tarihi: 16.06.2019 ✪ Yayın Tarihi: 01.07.2019

Özet

Bu yazı, Porphyrios'un *İsagoge*'sine farklı bir bakış açısından bir giriş yapmaktadır. *İsagoge*, "Giriş" anlamındaki etimolojisiyle değil, düşünce tarihinin önemli dönüm noktalarından birini teşkil eden bir felsefe yapıtının özel adı olarak ele alınmaktadır. Yazar, Türkiye'de Porphyrios ve *İsagoge*'ye dair genel kanaati tasvir etmekte, özellikle De Libera, Evangeliou ve Strange'ten aktardığı görüşlerle Porphyrios ve *İsagoge*'sini yerleşik genel kanaatten farklı düşünmenin mümkün olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır. *İsagoge*'de ele alınan beş tümele dair terimsel bir belirleme yapılmakta, tümel ve beş tümel kavramları ayrıştırılmaktadır. *İsagoge*'nin, Aristotelesçi görüşlerin bir derlemesi olmadığı, Porphyrios'un, beş tümel üzerine özgün görüşlerinin tanıtıldığı bir eser olduğu öne sürülmektedir. Porphyrios'un, bir yüklem sınıfları kuramı ortaya koyma hedefini gerçekleştirmek için hareket noktasının *Topikler* olmasına karşın, *İsagoge*'nin bu eserin bir özeti olamayacağı gösterilmektedir. Aristoteles'in *Topikler*'de tanıttığı dört tümel ile Porphyrios'un *İsagoge*'de tanıttığı beş tümelin farklı oldukları ve Porphyrios'un özgün bir kuram geliştirdiği gösterilmektedir. Böylelikle, *İsagoge*'de yer alan görüşlerin başka bir düşünüre atfedilemeyeceği görüşü dile getirilmektedir. Mübahat Türker Küyel'in sunduğu perspektiften hareketle, aktarılan bilgiler değerlendirilmekte, *İsagoge*'nin, Aristoteles'in *Kategoriler*'i konusundaki bir fikir ayrılığının çözümü olmaktan, bir felsefeye giriş kitabı olmaktan öte, varlık ve düşünce, bilgi ve mantığın imkanına dair bir temellendirmenin önemli bir parçası olduğu sonucuna varılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Porphyrios, *İsagoge*, Beş Tümel, Kategoriler Antinomisi

Abstract

This paper is an introduction to Porphyry's İsagoge from a different point of view. İsagoge is not not considered with its etymology "Introduction", but as a proper name of a philosophical work which is located at an important turning point in the history of philosophy. After a description of commun opinion about Porphyry and İsagoge in Turkey, refering especially to De Libera, Evangeliou and Strange, author aims to show that it is possible to consider Porphyry and İsagoge in a different way. Author differentiates precisely two philosophical termes: universal and predicable and points out that the subject matter of İsagoge is not universals but five predicables. Author claims that İsagoge is not a compilation of

* Bu makale; Dr. Öğr. Üyesi Halil İmamoğlu'lu danışmanlığında İsmail Küçükbaşol tarafından hazırlanan "Boethius Mantığında Beş Tümel" isimli yüksek lisans tezinin kavramsal çerçevesinden elde edilmiştir.

† Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi, kucukism@gmail.com

*Aristotelian ideas but an exposition of Porphyry's own ideas about five predicables. In order to realise his theory of predicate classes, Porphyry has Topics as his first model, but it cannot be claimed that *İsagoge* is its summary. Author aims to show that four predicables in Aristotle's Topics and five predicables in Porphyry's *İsagoge* are different and that Porphyry developed a new theory. So, author claims that ideas in *İsagoge* cannot be attributed to another philosopher. Author evaluates gathered opinions from Mübahat Türker Küyel's perspective and claims that, beyond being a solution of a conflict about Categories of Aristotle, beyond being an introductory work to philosophy, *İsagoge* is an important justification of the relation between human intellect and being, and of the possibility of knowledge and logic.*

Keywords: Porphyry, *İsagoge*, Five Predicables, Antinomy of Categories

Giriş

Düşünce tarihinin ağırlık merkezindeki tartışmalı konulardan biri olan tümeller sorunu, Latince okuyan ve yazan Batı'da, Porphyrios'un, *İsagoge*'nin girişinde cins ve türün ontolojik statüsüne dair sorduğu ancak yanıtı bırakmadığı üç soruya, *İsagoge* şerhlerinde Boethius'un yanıt vermesiyle başlamıştır. Tümeller sorunuyla bağının yanı sıra, *İsagoge*'de tanıtılan cins, tür, ayırım, hassa ve ilinekleme kavramları, hemen hemen bütün mantık kitaplarının ilk konuları arasında ele alınmaktadır. Bunların ilk konular arasında yer almaları, bir bakıma onların, mantıktaki temel, aslî önemini göstermektedir. Bu yazımızda, Porphyrios ve *İsagoge*'sini farklı bir bakış açısından ele alarak beş tümelin neden mantıkta temel bir yer edindiğini ve günümüzde de devam etmekte olan tümeller tartışmasının mantıktaki yönünü, *İsagoge*'nin yazılışı bağlamında giriş düzeyinde göstermeye çalışacağız.

Kaya'ya göre, gerçekte Plotinos'un *Enneadlar*'ının IV, V ve VI. bölümlerinden oluşan ve *Esûlucya (Theologia)* başlığıyla tanınmış olan yapıtı, İslam coğrafyasında Aristoteles'e atfedilmiştir (Kaya, 1983, s. 288). Kaya, kimi düşünürlerin bu esere hiç değinmediklerini belirtmekte, Fârâbi'nin ise ilgili yapıtı Aristoteles'e ait bir eser olarak değerlendirdiğini ifade etmektedir: "...*Esûlucya*'nın yaygın şöhreti karşısında Fârâbi, onun Aristoteles'e ait bir eser olduğuna kendini inandırmaya çalışmaktadır (Kaya, 1983, s. 291)." Buradan anladığımız üzere, *Esûlucya*'nın Aristoteles'e atfedilmesi bir bakıma, Aristoteles'le bağdaştırılamayacak görüşlerin felsefede yer etmesine neden olmuştur. Bize göre, aynı durum Porphyrios'un *İsagoge*'si için de söz konusudur. Atademir, *İsagoge*'nin "tamamiyle aristocu veya meşaiyeci mantık anlayışıyla" kaleme alınmış bir kitap olduğunu öne sürmektedir (Atademir, 1948, s. 20). Oysa *Esûlucya* gibi *İsagoge*'de Aristoteles'le bağdaştırılamayacak pek çok görüş mevcuttur. *İsagoge*'nin Aristotelesçi çizgide kaleme alınmış bir eser olarak değerlendirilmesi Aristoteles'le bağdaştırılamayacak görüşlerin günümüzde de felsefede yer etmesine neden olmaktadır. Bu yazımızın, *İsagoge*'nin yazılış bağlamını ele almasıyla, Porphyrios'un yeni bir kuram geliştirdiğini göstermeye çalışmasıyla, Aristoteles mantığı ve Porphyrios mantığı arasındaki farkın, ikisi arasındaki temel ayırımın belirginleştirilmesine katkı sağlayacağını düşünüyoruz. Yazımızın devamında, *De Libera*, *Evangelou* ve *Strange*'ten aktaracağımız görüşleri, Küyel'in bakış açısından hareketle değerlendirecek ve konuya dair kendi görüşümüze yer vereceğiz. Kısacası, Porphyrios ve *İsagoge*'yi yeniden düşüneceğiz.

Yeni-Platoncu felsefenin en tanınmış düşünürlerinden olan Porphyrios, yaklaşık olarak 232/233'te Tyros'ta ya da olasılıkla Batanaia'da doğdu. Atina'da Cassius Longinus'un ve Roma'da Plotinos'un öğrencisi oldu. Eserleri felsefe, felsefe tarihi, filoloji, din, astronomi, astroloji ve müzik bilimleri gibi oldukça geniş bir alanı kuşatıyordu. Platon düşüncesi ve Aristoteles mantığını uzlaştıran bir yorumcu olarak ünlendi ve kendisinden sonraki Yeni-Platoncular üzerinde etkili oldu (Türer, 2015, s. 507). Geçirdiği ağır depresyon nedeniyle 268 yılında intihâr etmeyi düşündü. Onun bu durumunu fark eden Plotinos'un tavsiyesiyle Sicilya'ya gitti. Burada geçirdiği zaman zarfında Plotinos'un eserlerini gözden geçirdi ve derledi. Plotinos'un ölümünün ardından Roma'ya döndü. Dördüncü yüzyılın başlarında, yaklaşık olarak 301 ile 305 yılları arasında Roma'da öldü (Türer, 2015, s. 508). Eserlerinden bazıları, diğer yazarların yaptıkları alıntılar sayesinde kısmen konurken büyük bölümü günümüze ulaşamadı. Bir bütün olarak günümüze ulaşabilmiş yalnızca iki eseri bulunmaktadır: Soru-cevap formatındaki Kategoriler şerhi ve *Isagoge*.

Isagoge, Doğu'da ve Batı'da uzun yüzyıllar boyunca felsefeye giriş kitabı olarak okunmuş, okutulmuştur. Ancak buradan hareketle onun, günümüzdeki felsefeye giriş kitaplarıyla aynı içerik ve düzeyde olduğunu düşünmek bizce hatalı olacaktır. *Isagoge* oldukça küçük hacimlidir; bir solukta, örneğin yirmi dakikada okunabilecek rahatlıktadır ve de okunduğu zaman anlaşıldığı izlenimi bırakır. Bu ise onun okunduğu rahatlıkta anlaşılacağı ve bir 'Yirmi Dakikada Felsefeye Giriş' kitabı olduğunu göstermez. Bize göre, onun küçük hacmi ve rahat okunan yönü, ilk okuyuşta verdiği açıklık, anlaşılabilirlik izlenimi, derinde yatan güçlüklerinin ve engin felsefi evreninin kıvranılmasını engelleyen ana etmenlerdir. Bu yanıltıcı izlenimlere kapılmayanlar ise onun okurunu karşı karşıya bıraktığı güçlüklerle yüzleşmek, felsefeye zorlu ve de derin bir başlangıç yapmak durumunda kalmışlardır. Nitekim, Cameron'a göre, *Isagoge*'nin girişinde Porphyrios'un tümellerin ontolojik statüsüne dair sorular sorması ve Boethius'un bu sorulara *Isagoge* şerhlerinde yanıt vermesi, Orta Çağ boyunca felsefecilerin, tümeller gibi "en derin" meselelerden biri hakkında henüz felsefeye giriş aşamasında bir tutum belirlemeleri güçlüğüne neden olmuştur (Cameron, 2009, s. 97). Salisburyli John ise *Metalogikon*'da bu durumdan, normal müfredat düzeninin bir kenara bırakıldığı, konuların yerli yerinde öğretilmemesi için büyük özen gösterildiği, en son bahsedilmesi gereken konuların başa alındığı, Porphyrios'un, *Topikler*'in değil aynı zamanda *Analitikler* ve *Sofistik Çürütmeler* 'in ana konularıyla öğretime başladığını dile getirerek, haklı bir şekilde şikâyet etmektedir (akt. Cameron, 2009, s. 97).

Atademir'e göre, *Isagoge*, "beş ses" ya da "beş lafız" olarak tanınmış olan cins, tür, ayırım, hassa ve ilinek kavramlarını ele almaktadır (Atademir, 1948, s. 21). Bu kavramlar grubu günümüzde daha ziyade beş tümel/küllü olarak tanınmaktadır. "Beş tümel" tamlaması içindeki *tümel/küllü* sözcüğü nedeniyle *Isagoge*'nin ele aldığı konunun yanlış anlaşılmasının önüne geçebilmek için beş tümelin mantıkta ne ifade ettiği konusuna kısaca değinelim. Türkçe 'de tümel ile beş tümel arasında belirgin bir ayırım yapılmamasına karşın Batı dillerinde bu iki terim birbirinden ayrılmışlardır. Örneğin İngilizce 'de tümel sözcüğü "*universal*" şeklinde, beş tümel ise "*five predicables*" şeklinde karşılanmaktadır. Eserin ele aldığı konuyu daha da belirginleştirmek için "*predicable*" terimini ayrıntılı incelemek gerekir.

Eserlerini Eski Yunan dilinde kaleme almış olan Porphyrios, *Isagoge*'de tümel (*kathólou*) ve beş tümel terimlerini kullanmamıştır. De Libera, bu beş ıstılahın

Porphyrios bağlamındaki Eski Yunanca karşılığı olarak *χατηγορούμενον* (prédicable) terimini belirtmektedir (De Libera, 1996, s. 499). Eserde ele alınan beş ıstılah, sonraki dönemlerde, Eski Yunanca'da *penete phonaı* (beş ses/lafız) ve Latince'de *quinque voces* (beş ses/lafız) şeklinde adlandırılmıştır (Atademir, 1948). Orta Çağ Batı felsefesinde aynı zamanda *praedicabilia* şeklinde adlandırılmıştır (Audi, 1999, s. 732); bu ise, çağdaş Batı dillerindeki kullanımın temelini oluşturmuştur. İngilizce'deki "*predicable*" teriminin yapısında yer alan "-able" şeklindeki -ebilme, muktedir olma anlamı katan son ek, bize beş tümelin yüklemlele bağıntısına ilişkin önemli bir bilgi sağlamaktadır. Nitekim, Audi, beş tümeli ifade eden "predicables" terimini, "Genel yüklemelerin yüklenebilecekleri beş ana yol" şeklinde açıklamaktadır (Audi, 1999). Bunnin ve Yu ise, "predicables" terimini şu şekilde açıklamaktadırlar: "Bir önerme içinde, bir yüklemle özne ile girebileceği farklı ilişkiler (Bunnin ve Yu, 2004, s. 547)." De Libera ise, Fransızca "prédicable" terimini, "yüklem sınıfları" (classes de prédicats) olarak belirlemektedir. De libera'nın "prédicable" terimine ilişkin daha belirgin bir açıklaması, "farklı genel yüklem çeşitleri" şeklindedir: "Yüklem konu üzerine söylenen olmak üzere, beş tümel (les prédicables) özne ile ilişkilerine göre ayrılan farklı genel yüklem çeşitleridir (De Libera, 1996, s. 499)."

Yukarıda aktardığımız bilgilerden beş tümelin ana vasıfları: Yüklem sınıfları olmak (De Libera), özne ile yüklem arası ilişki çeşitleri olmak (Bunnin ve Yu, De Libera) ve yüklemlelerin yüklenmelerine imkân tanıyan ana yollar olmak (Audi), şeklinde kendini arz etmektedir. Bu açıklamalar içinde beş tümelin işlevini en belirgin şekilde ortaya koyan, kanaatimizce Audi'ninkidir. Beş tümelin, yüklemlelerin yüklenebilmelerine imkân verdiklerini belirtmekle "*predicable*" sözcüğündeki "-able" (muktedir oluş) son ekini ve de yüklemle özne ile irtibatını kuran yollar olduklarını belirgin bir şekilde göstermektedir. Şu hâlde, bu muktedirliğe sahip olanın beş tümel değil, yüklemleler olduğunu, beş tümelin onlara bu imkânı verenler olduklarını da göstermektedir. Buna göre, biz de beş tümeli, yüklemlelerin özne ile çeşitli irtibatını sağlayan, onların yüklemle olmalarına imkân veren, beş ana yüklem sınıfı, beş ana yol olarak anlamaktayız. Bir başka deyişle, özne hakkında tasdik edilen yüklemleler, beş sınıfta gruplanırlar, özne karşında beş konumda bulunurlar; özne ile beş yönde ilişki kurmakta, özne hakkında beş yol üzerinden tasdik edilmektedir. Kısacası, Porphyrios'un *İsagoge*'de ele aldığı konu tümelde değil beş tümeldir, "yüklem sınıfları"dır.

Türkiye'de Porphyrios ve *İsagoge* üzerine genel kanaat

Yazımızın giriş kısmında dile getirdiğimiz görüşlerimiz, *İsagoge*'ye dair bizim kanaatimizi en baştan yansıtmaktadır. Biz de Salisburyli John'a koşut olarak *İsagoge*'nin bir felsefeye giriş kitabı olamayacak kadar son derece çetrefil bir eser olduğu kanısındayız. Ne var ki ülkemizdeki genel kanaat bu yönde değildir. Bu noktada, pek çok eserde yer alan Porphyrios ve *İsagoge*'sine dair ortak kanıları yansıttıklarını düşündüğümüz görüşlere yer vermek istiyoruz.

Çelik, Porphyrios'un *İsagoge*'sine dair açıklamalarında, beş tümeli Aristoteles'e atfeden bir yaklaşımı benimsemektedir:

"Zamanımıza *İsagoge* (Aristoteles'in Kategorilerine Giriş) adlı yapıtı ulaşmıştır. Bu yapıt Hıristiyan patristik dönemin sonlarına doğru Boethius tarafından Latinceye çevrilmiştir ve yalnız Helenistik çağda değil, Skolastik dönemde de etkisi büyük olmuştur. Bu nedenle üzerine pek çok yorum çalışmaları yapılmıştır. Yapıt Aristoteles'in 'Beş Tümel'ine yer verir. Bunlar daha önce de sözünü ettiğimiz gibi, cins (genos), tür (eidos),

ayrım (diaphora), özellik (eidion) ve ilinek (sûmbebekos) diye bilinen kategorilerdir (Çelik, 2010, s. 146)."

Atademir, beş tûmelin Porphyrios'un icadı olmadığını vurgulamakta, Sokrates ve Platon'un da konuyu ele aldıklarını belirtmektedir. Porphyrios'un *Isagoge*'sini, Aristoteles'in farklı eserlerinde beş tûmel üzerine dile getirdiği görüşlerin Porphyrios tarafından daha anlaşılır bir dille, müstakil bir eserde toplanması olarak betimlemektedir. *Isagoge*'nin tûmeler tartışması üzerindeki etkisine de vurgu yapmaktadır:

"Beş ses veya beş lafz bazılarının sandığı gibi Porphyrios'un icadı değildir; bu bütüncüller meselesi çok eski olup Sokrat ile sofistler arasında, Eflatun'da bulunmakta ve bilhassa Aristo'nun doktrininde mühim bir yer tutmakta ve rol oynamaktadır. Aristo'nun mantığa ve fizikötesine ait eserlerinin türlü yerlerinde verdiği kısa bilgilere dayanarak Porphyrios bunları yine onun kuru ve sade üslûbüyle, anlaşılması daha kolay ve daha toplu bir şekilde bu eseriyle ortaya koyar. İşte orta çağ skolastik düşüncesinin en başta gelen ve bütün ilmi ve felsefi spekülasyonun mihrini teşkil eden meselelerinden beş bütüncül meselesini; umumi fikirlerimizin gerçekliği, ne türlü bir varlığı olduğu, hususi nesnelere ne gibi münasebetlerde bulunduğu meselesini ilk olarak ortaya koyduğundan değil; orta çağda bu meselelerin inceleme ve tartışma konusu olmasına sebep olan ve zihinleri tahrik eden bir eser olduğundan tarihi değeri daima büyüktür (Atademir, 1948, s. 22-23)."

Çapak, Atademir'in beş tûmeli ilk defa ortaya koyan düşünürün Porphyrios olmadığı şeklindeki görüşünü aktarmakta, Atademir'den farklı olarak Aristoteles'in *Topikler*'inin ismini vermektedir:

"Isagoci'lerin bazılarında ana konu, bazılarının da ise işlenen konulardan sadece biri olarak yer alan "beş tûmel veya beş lafz" ilk defa Porphyrios tarafından ortaya konmuş değildir. Nitekim beş tûmel konusu Sokrates ve Eflatun'da bulunmakta ve Aristoteles'in eserlerinde özellikle Topika'da önemli yer tutmaktadır. Porphyrios, Aristoteles'in eserlerinin değişik yerlerinde verdiği kısa bilgilere dayanarak, beş tûmeli anlaşılır ve daha derli toplu bir şekilde Isagoci adlı eserinde bir araya getirmiştir (Çapak, 2011, s. 17)."

Kaya, Porphyrios'un *Isagoge*'sinin, Aristoteles'in *Topikler*'inin bir özeti olduğunu öne sürmektedir:

"M.S. 301 yılında ölen ve Yeni-Platoncu felsefenin ünlü simalarından biri olan Porphyrius, Aristoteles'in Kategorilerini izah maksadıyla yazdığı ve "giriş" anlamına gelen Eisagoge (arapça okunuşu Isâgûcî) adlı eseri Topika'nın özeti mahiyetindedir (Kaya, 1983, s. 103-104)."

Atademir, El-Kindî'nin, öğrencilerine *Isagoge*'yi okumalarını tavsiye etme nedeni olarak, *Isagoge*'nin açık ve kolay anlaşılır olduğu şeklindeki kanaatine yer vermektedir:

"Her halde öbür mantık kitapları yanında, açık ve anlaşılması kolay olmasından olacak, El-Kindî'nin daha o zaman bu kitabı bütün öğrencilerin okumalarını tavsiye etmesi pek yerinde (Atademir, 1948, s. 25)."

Çapak, çalışmasında Atademir'in bu kanaatini aktarmaktadır:

"Herhalde öbür mantık kitapları yanında, açık ve anlaşılması kolay olmasından ve diğer bazı nedenlerden dolayı el-Kindî, kendi döneminde bu kitabı bütün öğrencilerin okumalarını tavsiye etmiştir (Çapak, 2011, s. 16)."

Çapak, Jonathan Barnes'ın Ammonius'u tanık göstererek, *İsagoge*'nin genel olarak bir felsefeye giriş kitabı olarak değerlendirilmesinin doğru olacağı şeklindeki kanaatine çalışmasında yer vermektedir:

“Oysa onun, tüm mantık çalışmalarına bir giriş, dolayısıyla da şarihlerden Ammonius'un (450-520) da belirttiği gibi genel olarak felsefeye giriş kitabı olarak değerlendirilmesi daha doğru görünmektedir (Çapak, 2011, s. 14).”

Türer, Porphyrios'u konu edindiği yazısında Çapak'ın aktardığı görüşe yer vermektedir:

“Porphyrios'un *İsâgûcî*'yi niçin yazdığı şârihleri tarafından bir sorun olarak ortaya konulsa da en genel kanâat onun “felsefeye giriş” kitabı olarak değerlendirilmesi yönündedir (Türer, 2015, s. 510).”

Yukarıda aktardığımız görüşlerden hareketle ülkemiz akademik çevrelerinde Porphyrios ve *İsagoge*'sine dair genel kanaati nasıl anladığımızı şu şekilde belirtebiliriz: Porphyrios'un *İsagoge*'de ele aldığı beş tümel kuramının ana kaynağı olarak özellikle Aristoteles'e işaret edilmektedir. Aristoteles'in bu kuramı farklı eserlerinde işlediği ancak özellikle *Topikler*'de ağırlıklı olarak tanıttığı ifade edilmektedir. Porphyrios'un *İsagoge*'sinin büyük ölçüde *Topikler*'den kaynağını aldığı, bir bakıma *Topikler*'in özeti olduğu öne sürülmektedir. *İsagoge*, *Topikler*'in özeti olması kadar, Aristoteles'in çeşitli eserlerinde dağınık halde tanıttığı beş tümele dair görüşlerin müstakil bir eser olarak derlemesi şeklinde sunulmaktadır. Böylelikle, Porphyrios, örtük olarak, Aristotelesçi görüşleri olduğu gibi müstakil bir eserde toplayan kişi olarak sunulmakta, örtük olarak onun, beş tümel kuramının ortaya koyulmasında bir katkısının olmadığı iddia edilmektedir. *İsagoge*, Aristoteles'in ağır, güç anlaşılır, kuru üslupla ortaya koyduğu beş tümel kuramının, açık, kolay anlaşılır bir dille tanıtıldığı giriş düzeyinde bir eser olarak değerlendirilmektedir. Uzun asırlar boyunca felsefeye giriş aşamasında okunması ve okutulması bu sade yapısına dayandırılmaktadır.

Görüldüğü gibi bu genel kanaat, bizim kanaatimizle çatışmaktadır. Biz, bu genel kanaatin yegâne seçenek olmadığını, Porphyrios ve *İsagoge*'sinin farklı bir bakış açısıyla değerlendirilebileceklerini düşünüyoruz. Özellikle De Libera, Evangeliou ve Strange imzalarını taşıyan yayınlarda dile getirilen görüşler, bizim, Porphyrios ve *İsagoge*'sine dair ülkemizdeki adeta tam karşıtı bir görüş sahibi olmamıza neden olmuştur. Biz, *İsagoge*'nin açık ve kolay anlaşılır bir felsefeye giriş kitabı olarak değerlendirilemeyeceğini, beş tümelin kaynağının Aristoteles ve onun *Topikler*'i olarak gösterilemeyeceğini, Porphyrios'un yalnızca bir derlemeci olarak görülemeyeceğini düşünüyoruz. Beş tümel kuramının ana kaynağı olarak bizzat *İsagoge* ve kurucusunun da bizzat Porphyrios olarak kabul edilmesinin daha doğru bir yaklaşım olacağını düşünüyoruz.

***İsagoge*'ye Giriş**

Evangeliou, girişte değindiğimiz Porphyrios'un Sicilya seyahati üzerinde, hocası Plotinos'un etkisinin, bir tavsiyenin ötesinde olduğunu göstermektedir. Evangeliou'ya göre, Plotinos'un okulunda geçirdiği beş yıl Porphyrios'un yaşamında kritik bir dönem teşkil eder; yüzleştiği derin felsefi sorunlar onu hastalıklı ve melankolik kılmıştır (Evangeliou, 1996, s. 3). Evangeliou, Porphyrios'un Sicilya seyahatine neden olan hastalığında gerçek payı olabileceği, Plotinos ve Porphyrios arasında Aristoteles'in *Kategoriler*'i konusundaki fikir ayrılığının da işareti olarak görülebileceği

kanaatindedir. (Evangelou, 1996, s. 4). Porphyrios'un Roma'dan ayrılışı, Plotinos'un *Varlığın Cinsleri Üzerine* başlıklı uzun incelemesini tamamladığı döneme tekabül ediyordu. Plotinos, bu incelemesinde *Kategoriler*'i şiddetle eleştirmektedir. Evangelou, Porphyrios'un her ne kadar Plotinos'u bir Platon otoritesi olarak görse de, buradan hareketle onu bir Aristoteles otoritesi olarak gördüğünü kabul etmenin güç olduğu görüşündedir. Evangelou'ya göre, Plotinos, Aristoteles'in *Kategoriler*'i üzerine düşüncelerini değiştirmek için oldukça yaşlı olduğu için Porphyrios hastalığını okuldan ayrılmak için bir mazeret olarak düşünmüş olabilir. Porphyrios, Sicilya'da, Plotinos'un baskın gelen etkisinden kurtulmuş olarak *Isagoge*'yi, *Kategoriler* üzerine şerhlerini, ve diğer eserlerini kaleme almaya başlamıştır (Evangelou, 1996, s. 4).

Porphyrios'un mekankolik ruh hali, Sicilya'ya gidişi ve Plotinos'un *Kategoriler* eleştirisi arasında Evangelou'nun dile getirdiği olası bağ hakkında De Libera çok daha kesin bir görüş bildirmektedir. De Libera'ya göre, Porphyrios'u intihârı düşünecek kadar depresyona sokan kriz, melankoliden kaynaklanmamaktadır. Plotinos'un *Varlığın Cinsleri Üzerine* başlıklı incelemesinde Aristoteles'in kategoriler öğretisine karşı yönelttiği "saldırı"nın neden olduğu "reaksiyonel bir depresyon"dan ya da "entellektüel bir kriz"den kaynaklanmaktadır (De Libera, 1998, s. VIII-IX). Porphyrios, Plotinos'un eleştirilerine katılmamaktadır; Platon ile Aristoteles'i uzlaştıran bir görüşe sahiptir. De Libera'ya göre, Porphyrios, "Plotinos'un incelemesinde eleştirdiği her şeyi savunmak" için iki *Kategoriler* şerhi kaleme almıştır; *Isagoge* de bu doğrultuda kaleme alınmıştır (De Libera, 1998, s. IX).

Peki, Plotinos ve Porphyrios'un üzerinde anlaşamadıkları kategoriler sorunu neydi? Bu soruyu yanıtlayabilmek için önce Platon ve Aristoteles'in varlık üzerine temel yaklaşımlarına ve bu yaklaşımlar arasındaki farka değinmemiz gerekmektedir.

Cevizci'ye göre, Platon'da idealar, maddi olmayan, ezeli ve ebedi özler iken gözle görülür nesnelere onların soluk kopya ve suretleridirler. Bu ise yalnızca görülür nesnelere bilinebilirliklerinin teminatı olarak ideaların varolmaları gerektiğini söylemek değildir; "tam tersine, fenomenin ancak İdea sayesinde, İdea varolduğu için varolabileceğini söylemektir... Platon bu bağlamda, fenomenler dünyası olmadan, bir İdealar dünyasının varoluşunu düşünmenin mümkün ama bunun tersinin imkânsız olduğunu düşünür (Cevizci, 2009, s. 95)." Strange'e göre, Platon, *Phaedo* (78d) ve *Timaeus* (29c)'de İdealara, bu ayrık Formlara *ousia* terimiyle gönderimde bulunmaktadır. Strange, Aristoteles'in *ousia*'yı ilk kategorisinin adı olarak kullanmasını, Platoncu İdealar kuramını reddedişiyle bağlantılı görmektedir (Strange, 2014, s. 3). Strange, *Kategoriler*'de Aristoteles'i temelden Platon karşıtı kılan husus olarak, daha az tümel olan tözü, daha tümel tözden ontolojik olarak önce kabul etmesini, bir başka deyişle, tikel tözü birincil kabul etmesini dile getirmektedir. Yukarıda açıklandığı üzere Platon karşı görüştedir: "Daha tümel olan doğal olarak öncedir." (Strange, 2014, s. 5). Strange'e göre, "Aristoteles, *Kategoriler* ile yalnızca Formların duyulur nesnelere ayrı olduğunu değil aynı zamanda tümel F'nin tikel F'nin varlık nedeni olduğunu da inkâr etmek istiyor görünmektedir (Strange, 2014, s. 4)." Strange, bir bakıma Plotinos'un, kategoriler öğretisine eleştirisinin nedeni olarak niteleyebileceğimiz, *Kategoriler*'in ana karakterini şu şekilde ifade etmektedir: "*Kategoriler*, Formların ayrılığını ve tümelin ontolojik önceliğini inkâr etmesi bakımından ortodoks Platonculuğa bir saldırı içeriyor görünmektedir (Strange, 2014, s. 5)."

İşte, Porphyrios ve Plotinos arasındaki fikir ayrılığını bu bağlamda değerlendirmemiz gerekmektedir. Plotinos, Aristoteles'in kategorilerini "varlığın cinsleri" olarak adlandırmakta, Platon'un görüşüne, Platon'un cinslerine rakip kabul etmekte ve eleştirmektedir. Peters, Platon'un "en büyük cinsler" (mégista géne) adını verdiği beş cinsi, Varlık, Aynı, Başka, Hareket ve Sükûnet şeklinde belirtmektedir (Peters, 2004, s. 89). Evangeliou'ya göre, Porphyrios, bu noktada Aristoteles'in kategorilerinin, Platoncu ya da Platoncu olmayan bağlamda, "varlığın cinsleri" olarak görülmesine karşı çıkmaktadır (Evangeliou, 1996, s. 9). Stange'e göre, Porphyrios, *Kategoriler*'i bir metafizik eseri olarak değil bir mantık eseri olarak kabul etmektedir. *Kategoriler*'i, terimler, dilsel öğeler, yüklemeler üzerine bir eser olarak görmektedir (Strange, 2014, s. 7). Porphyrios'un kendi sözleriyle, *Kategoriler*'de Aristoteles, "delalet etmeleri bakımından, şeylere delalet eden basit sözcükleri ele almaktadır (Porphyry, 2014, s. 34)."

Ancak Porphyrios'un, kategorilerin metafiziksel bir boyutu bulunduğunu inkâr ettiği düşünülmemelidir. Evangeliou'ya göre, Porphyrios, *Kategoriler*'in amacının "cins açısından farklı şeylere delalet eden basit, anlamlı, telaffuz edilmiş sesleri" ele almak olduğu görüşündedir (Evangeliou, 1996, s. 51). Bunun yanında Porphyrios, *Kategoriler* 1a20-1b9'a tekabül eden paragrafı, en küçük dörtlü bölümlenme olarak anlamaktadır. Evangeliou, Porphyrios'un *Kategoriler*'i öncelikli olarak varlığı değil lafızları ele alan bir eser olarak görmesine karşın ilgili paragrafı varlığın bir bölmesi olarak gördüğünün altını çizmekte ve Porphyrios'un bu dörtlü bölümlenmesini "dörtlü ontolojik bölme" olarak nitelendirmektedir (Evangeliou, 1996, s. 51-52). Porphyrios, *İsağoge*'de "varlık"ın bir cins olup olmadığını tartıştığı pasajda, Aristoteles'i tanık göstererek, "varlık" bir müşterek isim olmak üzere, kategorilerin her birinin "varlık ilkesi" olduğunu dile getirmektedir:

"Fakat cinsler ve neveler için bu böyle değildir; çünkü varlık bütün varlıklarda müşterek bir cins değildir ve hepsi en yüce cins olacak bir tek terime göre aynı cinsten (homogène) değildir, Aristo'nun doktrini de budur. Fakat Kategoriyalar da denilene göre ilk on cinsin ilk on ilke gibi olduklarını kabul etmek gerekir ve hattâ onların hepsine varlıklar adı verilebilmesini farzederek, hiç olmazsa Aristo'nun dediğine bakılırsa onların böyle gösterilmesi sinonimlik yönünden değil de homonilik yönünden değil midir? Gerçekte, varlık bütün nesnelere müşterek biricik cins ise bütün nesnelere sinonimlik yönünden varlıklar denilecektir. Fakat gerçekte, ilk on ilke olduğundan bu isim birliği sırf lafzi (verbal) dir ve bu isimlendirme ile anlatılan tarife uymaz. İmdi böylece en umimi cinslerin sayısı ondur, en hususî nevelerin sayısı sonsuz sayıda değil, belli sayıdadır (Porphyrios, 1948, s. 37-38)."

Bu bakımdan Porphyrios'un karşı çıktığı ana hususun, kategorilerin, "varlık" bir mutevâtî isim olmak üzere, onun altındaki bölümler olarak görülmesi olduğunu anlamaktayız. Aristoteles ve Porphyrios, kategorileri bir üst terimin alt bölümleri olarak değil, "varlık" bir müşterek isim olmak üzere, her birinin bir varlık ilkesi olması anlamında varlığın bölümleri olarak kabul etmektedirler. Ancak Porphyrios, buradan hareketle, *Kategoriler*'in bu onlu bölümlenmeyi metafizik açıdan ele alan bir eser olarak görülmesine karşı çıkıyor görünmektedir. Konuya ilişkin Boethius'un açıklamalarıyla bu nokta daha net hale gelmektedir. Boethius'a göre, şeylere delalet eden lafızlar on grupta sınıflandırılıyor iseler, bu onların delalet ettikleri şeylerin de on sınıfta topladığını gösterir (Boethius, 1891, s. 161). Boethius'a göre, *Kategoriler*'in amacı, delalet etmeleri bakımından, şeylere delalet eden lafızları incelemektir (Boethius, 1891). Şu hâlde, varlık üzerine eğilen bir yönü olmakla beraber *Kategoriler*, on kategoriyi

şeylerin sınıflanması bakımından inceleyen bir eser değildir; incelemenin ağırlık noktası, şeylere delalet eden lafızlar üzerindedir.

Yukarıda ifade edildiği gibi, Porphyrios, Plotinos'un kategorileri, "varlığın cinsleri" olarak kabul edip eleştirmesini doğru bulmamaktadır. Evangelou'ya göre, Porphyrios açısından, Plotinos'un yaklaşımında iki hata vardır: Birinci olarak, Plotinos, doğal dünyayı konu alan Aristoteles'in kategorilerini düşünülür doğa üstü aleme ilişkin kabul etmekte ve o aleme uygulanamayacaklarını öne sürmektedir. İkinci olarak, Porphyrios'a göre, "yalın lafızlar" olan on kategoriye haksız biçimde Platon'un beş cinsi ile karşılaştırmaktadır (Evangelou, 1996, s. 10).

Evangelou'ya göre, Porphyrios açısından Plotinos'un kategorilere ilişkin olarak düşünülür dünya bağlamındaki yaklaşımı hatalıdır ancak duyulur dünya bağlamındaki eleştirileri haksız değildir. Ne var ki Porphyrios, kategorilerin sayısında değişiklik yapılmasını doğru bulmamaktadır. Ayrıca Aristoteles'in Platoncu bakış açısından eleştirilmesi de doğru değildir; Porphyrios, her birine farklı uzmanlık alanları bırakmanın aralarındaki uyumu sağlayabileceğine inanmaktadır (Evangelou, 1996). Evangelou'ya göre, Porphyrios şöyle bir öneri sunmak istiyor gibidir: "Bu dünyayı Peripatetik mantığa verin, 'diğer' dünyayı Platoncu ontolojiye bırakın; bu şekilde Plotinos'un zihinleri karıştıran probleminin kendiliğinden çözüldüğünü göreceğiz (Evangelou, 1996, s. 10)." Porphyrios'un meseleye yaklaşımındaki temel bakış açısını, Evangelou'nun şu cümlesinde bulmaktayız:

"Aristoteles'in kategorilerinin, duyulur dünyanın insan tarafından tecrübe edilmesinin düzenlenme araçları olarak görülmesi halinde, bu çerçeve dışındaki bütün eleştiriler kendiliğinden temelsiz kalacaktır (Evangelou, 1996, s. 167)."

İşte bu noktada Porphyrios, Plotinos'a olan hayranlığıyla Aristoteles'e ve onun kategoriler öğretisine olan saygısını bağdaştırma çabası içine girer. Platon ve Aristoteles uzlaşısı üzerine bir eser kaleme almış Porphyrios için bunun imkânsız bir görev olmadığını belirten Evangelou, Plotinos'un ölümünün ve Porphyrios'un Roma'ya dönüşünün, iki düşünür arasındaki çatışmaya son verdiğinin görüldüğünü belirtmektedir (Evangelou, 1996, s. 5). Anladığımız üzere, Evangelou, *Isagoge*'nin, yalnızca Platon ve Aristoteles değil aynı zamanda Porphyrios ve Plotinos uzlaşımının da izlerini taşıdığı görüşünü dile getirmek istemektedir.

Dört tümelden beş tümele, *Topikler*'den *Isagoge*'ye

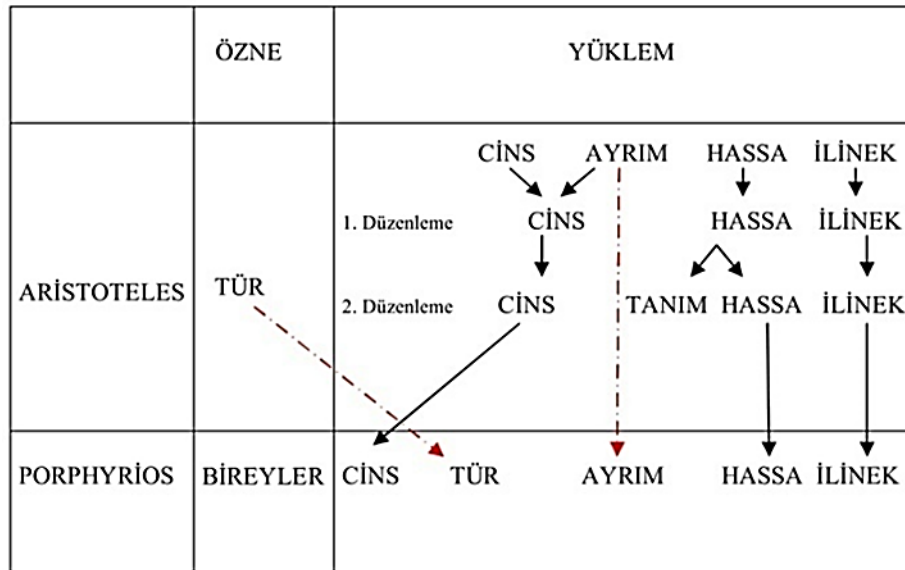
Peki Porphyrios, bu uzlaşmayı sağlamak ve *Kategoriler*'in bir dil ve de mantık eseri olduğunu kanıtlamak için, *Isagoge*'de neler yaptı? Kısaca ifade edilmesi gerekirse, *Isagoge*'de Porphyrios, Aristoteles'in *Topikler*'de kategorilerle bağlantılı olarak yer verdiği dört tümeli, beşli grup olarak yeniden düzenledi. Bu yeni düzenlemenin iki ana kaynağı bulunur: 1) Aristotelesçi kaynaklar 2) Aristoteles dışı kaynaklar.

De Libera'ya göre, *Topikler*'de Aristoteles tümelleri şu sırayla tanımlamaktadır: 1) Tanım 2) Hassa 3) Cins 4) İlinek. Porphyrios ise şu sırayı takip etmektedir: 1) Cins 2) Tür 3) Ayrım 4) Hassa 5) İlinek (De Libera, 1998, s. XCVIII). De Libera, Porphyrios'un "beş ses"inin (cinq voix) Aristoteles'in dört tümeliyle homojen olmadıklarının altını çizmektedir (De Libera, 1998, s. XCII). De Libera'nın dikkat çektiği bu farkı görebilmek için Aristoteles'in *Topikler*'de dört tümeli kategorilerle bağlantılı olarak nasıl tanıttığına bakmak kanımızca yararlı olacaktır:

“Bu dediklerimizden sonra bizim sözünü ettiğimiz dört yüklem içinde bulunacağı kategoriye cinslerini tayin etmek gerekir. Bu kategoriyaların sayısı ondur; öz, nicelik, nitelik, görelilik, nerelik, zaman, durum, sahip olma, fiil ve infialdir. İlinti, cins, hassa ve tarif daima bu kategoryalardan birinin içinde olacaktır, çünkü bu dört kavram tarafından teşkil edilen bütün önermeler ya özü, ya niteliği, ya niceliği, ya öbür kategoryalardan birini ifade ederler. – Kendiliğinden apaçıktır ki nesnenin ne olduğunu ifade ederken kâh cevher (οὐσία), kâh nitelik, kâh öbür kategoryalardan biri ifade olunur. Gerçekte, bir insanın karşısında bulunduğu vakit, önünde bulunanın bir insan ya da bir hayvan olduğu söylenir, onun ne olduğu gösterilir ve bir cevher ifade olunur; fakat bir beyaz renk karşısında bulunduğu zaman önünde bulunanın ya beyaz veya bir renk olduğu söylendiği vakit onun ne olduğu söylenir ve bir nitelik ifade olunur. Daha bunun gibi, bir dirsek büyüklüğü karşısında bulunduğu zaman, önünde bulunanın bir dirsek büyüklüğü olduğu söylenirse onun ne olduğu gösterilecektir ve bir nicelik ifade olunur. Öbür kategoryalarda da böyledir: Bu tabiiatta olan kavramların her birisi için verilmiş bir nesnenin kendisi, ister cinsi tasdik olunursa ifade olunan öz (τί ἐστὶ)dür; bunun aksine olarak, tasdik nesnenin kendisinden başka bir nesneye taalluk ettiği zaman ifade olunan öz olmayıp nitelik veya nicelik veya öbür kategoryalardan biridir (Aristoteles, 1996, s. 15-16).”

De Libera'ya göre, Aristoteles'in *Topikler*'de yer verdiği tanım, hassa, cins ve ilinek şeklindeki dörtlü grup, zaten kendisinin daha önce yaptığı bir düzenlemenin ürünüdür. De Libera, *Topikler* I. 4, 101b18-19'a atıfla birinci düzenlemeyi şu şekilde açıklamaktadır: İlk olarak cins, hassa, ilinek ve ayırmadan oluşan dörtlü grubu Aristoteles, ayırımı, cins doğasında olduğu için cins başlığı altına alarak üçe düşürmüştür. *Topikler* I. 4, 101b20-23'e atıf yapan De Libera'ya göre, ikinci düzenleme şu şekilde gerçekleşmiştir: Aristoteles, hassayı, öze delalet eden ve etmeyen şeklinde ikiye bölmüştür. Öze delalet eden 'tanım' olarak, öze delalet etmeyen ise 'hasa' olarak listedeki yerlerini almışlardır. Böylece cins, tanım, hassa, ve ilinekten oluşan dörtlü grup elde edilmiştir (De Libera, 1998, s. XCIII).

Porphyrios'un, Aristotelesçi dört tümel, beş tümel olarak yeniden düzenleyişini De Libera'nın verdiği bilgiler ışığında aşağıdaki gibi görselleştirebiliriz:

Şekil 1. Aristotelesçi dört tümelin, Porphyrios tarafından beşli grup olarak yeniden düzenlenişi.

De Libera'ya göre, Porphyrios, Aristoteles'in dört tûmelini iki kere yeniden elden geçirip düzenler: Birinci olarak, tanımını çıkarıp yerine ayırımı koyar; ikinci olarak, listeye türü ekler (De Libera, 1998). De Libera'ya göre, Porphyrios, Aristoteles'in ikili düzenlemesini daha üst bir bakış açısından birleştirerek, 'ayırım'ı yeniden listeye dahil eder. Bu ise ona, listeden çıkarılan tanımını, cins ve ayırmadan oluşan iki kuruculu bir yapıda görmesine olanak tanımaktadır. De Libera'ya göre, Porphyrios'un ikinci düzenleme basamağı daha beklenmedik olanı ancak en önemlisidir"; cins, ayırım, hassa ve ilineğin yanına 'tür'ün eklenmesi *Topikler*'e kıyasla "tam bir perspektif değişimini" ifade etmektedir (De Libera, 1998).

Bu noktada, De Libera'nın Ross'a yaptığı bir atıfa, şimdiye kadar verilen açıklamaların genel bir özeti olması açısından, Ahmet Arslan çevirisi ile daha geniş bir biçimde yer vermek istiyoruz:

"Aristoteles kendilerinden kanıtlamaların çıktığı öncüllerde veya tartışmaya açılan problemlerde ifade edilmeleri mümkün olan özne-yüklem arası ilişkiler çeşitliliğini göz önüne almakla başlar. Her önermede yüklem özneye ya evirilebilir veya evirilemez. Eğer evirilebilir ise ya öznenin özünü ifade eder ve bu durumda onun tanımıdır veya ifade etmez, bu durumda da onun bir hassasıdır (propriety). Eğer evirilebilir değilse, ya tanımın bir ögesidir ve bu durumda öznenin cinsidir veya onun bir ögesi değildir; bu durumda da onun bir ilineğidir. Aristoteles'in daha sonraları Porphyrios'un, türü, beşinci bir yüklem olarak kabul etmesinden ötürü ümitsiz bir şekilde çırpındığı yüklem sınıflaması, işte budur. Tür, Aristoteles tarafından bir yüklem olarak değil, özne olarak göz önüne alınmaktadır; çünkü onun göz önünde tuttuğu her zaman, ilineksel nitelikleri tasdik eden yargılar hariç olmak üzere, bireyleri değil, türleri konu alan yargılardır (Ross, 2011, s. 101-102)."

De Libera'ya göre, Porphyrios'un *Isagoge*'deki hedefi bir yüklem sınıfları kuramı ortaya koymaktır (De Libera, 1998, s. XIII). Buna göre, Porphyrios'un yeni düzenlemesiyle ulaşmak istediğini De Libera şu şekilde açıklamaktadır: *Topikler* ve *Kategoriler* arasında kalan Porphyrios bir tercih yapmakta, Aristoteles'in görüşleri arasından *Kategoriler* okuyuşuna en iyi uyum sağlayanı çekip çıkarmaktadır. Türü, tûmel yüklem listesine ekleyerek iki görevi yerine getirmektedir: Birinci olarak, açık bir şekilde, *Kategoriler*'i okuyup ele almaya bir hazırlık yapmak; ikinci olarak, daha örtük biçimde, *Kategoriler*'i, "Platonculuk ve Aristotelesçiliği uzlaştırıcı bir metin çözümlemesini haber veren tutarlı bir sistemin ifadesi olarak yorumlamak." (De Libera, 1998, s. XCIII-XCIV).

Isagoge'nin *Topikler*'deki kaynaklarını gösteren De Libera, "*Kategoriler*'le de göze çarpan bir devamlılık bulunduğunu" eklemektedir (De Libera, 1998, s. XIX). Öncelikle, "birincil töz-ikincil töz ayırımı, bir yüklem sınıfları kuramı için gerekli olan bütün tezleri sunmaktadır." (De Libera, 1998, s. XIV). Bunun yanında, varlığın müşterek isim oluşu, konu üzerine söylenme ilişkisi, yüklem sınıfları, yüklem cinsleri çeşitleri konuları, *Isagoge* ve *Kategoriler* arasındaki devamlılığı yansıtırlar (De Libera, 1998, s. XIII-XXII). De Libera'ya göre, "*Isagoge*'nin epistemik evrenini derinden yapılandıran" temel hususlar *Kategoriler*'de de mevcuttur (De Libera, 1998, s. XXII).

Isagoge'nin Aristotelesçi kaynaklarını bu şekilde, De Libera'dan aktarıldıktan sonra, şimdi Aristoteles dışı kaynaklarına değinebiliriz. Burada ana kaynağımız yine De Libera'dır. Hadot'ya göre, *Isagoge* "sıra dışı bir Platoncu, Aristotelesçi ve stoacı kavramlar karışımı" sunmaktadır (akt. De Libera, 1998, s. XXVII). De Libera'ya göre, bu oldukça önemli bir vurgudur. Porphyrios her ne kadar öncelikle peripatetik öğretisi ile

yetineceğini belirtiyor olsa da yer yer “Eskilerin” tanıklıklarına başvurmaktadır: “Platoncu ‘bölme’ kuramına değindiği zaman bunu açıkça yapmaktadır.” De Libera’ya göre, *İsağoge*, “Aristotelesçi olmayan, Yeni-Aristotelesçi (peripatetik) olmayan, (sözün gerçek anlamında) Platoncu olmayan kimi örtük referanslara gönderim yapmaktadır.” Bunlardan önce çıkan stoacılık, diğeri ise daha örtük biçimde Plotinos’tur (De Libera, 1998, s. XXVII).

Hadot, *İsağoge*’deki iki stoacı etkiye değinmektedir. Hadot, birinci olarak, stoacı kaynaşma kavramı ile Porphyrios’un ilinek tanımı arasında bir koşutluğa işaret etmektedir. Hadot, *İsağoge*’de ilineğe ilişkin olarak verilen ayrılabilirlik ve ayrılamazlık nitelikleri ile stoacı kaynaşma (fusion) ve eklemleme (juxtaposition) arasında bir koşutluk görmektedir. Hadot, konunun bozulmasına neden olmayan ilineğin eklemleme olduğunu; ancak hayvan cinsi ya da akıllılık ayrımı gibi terimlerin ifade ettikleri vasıfların, kişi ile “hakiki bir bütün, çözünemez bir birlik” oluşturduklarını belirtmektedir (akt. De Libera, 1998, s. XXVIII).

Hadot, ikinci olarak, stoacı etkiyle tanımlanan ilineğin, Porphyrios’ta bireyin tanımı üzerindeki etkisine değinmektedir. Hadot’ya göre, yukarıda “kaynaşma” şeklinde ifade ettiği aynı kavram olan “karışık toplam” (mélange total), aynı zamanda bireyin tanımını oluşturur (akt. De Libera, 1998). Hadot’un atfı yaptığı Porphyrios’un birey tanımına Atademir çevirisiyle kısmen biraz daha geniş biçimde yer vermek istiyoruz:

“...fert ise hususi tek bir ferde uyar. Sokrat’a veya şu ak nesneye veya Sokrat’ın Sophroniskos’un biricik oğlu olduğunu farzederek şu gelen Sophroniskos’un oğlu fert denilir. Bu türlü varlıklara fert denilmiştir, çünkü onlardan her biri birleşmeleri bir başka varlıkta hiçbir zaman aynı olmayacak özelliklerden mürekkeptir (Porphyrios, 1948, s. 40).”

Hadot’un ortaya koyduğu bu iki stoacı etkiye ek olarak, De Libera dört stoacı etkiye, kaynağa daha değinmektedir. De Libera, birinci olarak, Porphyrios’un tür betimiyle stoacı tür betimi arasındaki yakınlığa dikkat çekmektedir:

“Porphyrios’un, “cinsin altına yerleştirilen” şeklinde verdiği tür tanımı, stoacı “cins tarafından içerilendir” tanımı ile özdeş olmasa da *İsağoge*’de tür betiminin geliştirilmesiyle ortaya konan, son tür ya da en özel tür, “tarafından/altında içerilme” kavramını açıkça üslenmektedir (De Libera, 1998, s. XXVIII).”*

İkinci olarak, Jean Tricot’un Aristoteles’te bulunmayan bir kavram olduğunu vurgulamakla birlikte kaynağını belirtmediği ‘en yüksek cins’ ya da ‘en genel cins’ kavramı, De Libera’ya göre, stoacı bir kavramdır. De Libera, “*İsağoge* II, 8” şeklinde bir atıfla, Porphyrios’un en yüksek cins betimini Eski Yunanca aslından aktarmaktadır. Aynı kavrama Atademir çevirisiyle yer verelim: “Kendi üstünde daha yüksek başka bir cins olmayan terim en umumidir (Porphyrios, 1948: s. 34)” De Libera’ya göre, Diogenes Laertios’un Babilli Diogenes’ten aktardığı tanım ise, “en yüksek cins, cins olan ancak kendisinin cinsi olmayandır, örneğin varlık” şeklindedir (De Libera, 1998, s. XXIX).

De Libera, üçüncü olarak en özel türe dair Porphyrios ve Diogenes Laertios tanımları arasındaki yakınlığa dikkat çekmektedir. De Libera’nın, aynı şekilde, “*İsağoge* II, 8”e atıfla, Porphyrios’tan Eski Yunanca aslından aktardığı kavrama, Atademir çevirisiyle yer verelim: “Kendisinden sonra, kendisine tâbi bir başka nev’i olmayan terim en hususîdir (Porphyrios, 1948, s. 34).” De Libera’ya göre, Diogenes Laertios’un

* Fransızca metinle birlikte yer alan Eski Yunanca ibareleri aktarmadık.

Babilli Diogenes'ten aktardığı tanım ise, “son tür, tür olan ancak Sokrates gibi [altında] türe sahip olmayandır” şeklindedir (De Libera, 1998, s. XXIX).

Dördüncü olarak, De Libera, Porphyrios'un ortaya koyduğu “Bu nedir?”, “Bu hangi şeydir?”, “Bu nasıldır?” şeklindeki üç yükleme türü arasındaki ayrımıyla, stoacıların, taşınanlar (subsrats), niteliklenmiş olanlar (qualifiés), nisbetli olanlar (disposés) ve görelî nisbetli olanlar (disposés relativement) şeklindeki cismin dört cinsi arasındaki ayrımları arasında benzerlik kurulabileceği görüşündedir (De Libera, 1998, s. XXIX).

De Libera, *Isagoge* üzerinde Plotinos'un etkisine ilişkin olarak iki hususa değinmektedir. Birinci olarak, De Libera, Porphyrios'un, cinse ilişkin olarak stoacıların dörtlü bölümlenmelerine ilişkin bilgilere Plotinos üzerinden eriştiği görüşündedir (De Libera, 1998, s. XXX). İkinci olarak, De Libera'ya göre, Porphyrios'un *Isagoge*'de cinsin birinci betimine ilişkin olarak yer verdiği Heraklidler örneği, her ne kadar Aristoteles *Metafizik* 1024a29-35'te benzer bir örnek veriyor olsa da kaynağını Plotinos'un *Enneadlar*'ından almaktadır (De Libera, 1998, s. XXX-XXXI).

De Libera'ya göre, *Isagoge*'nin okunmasını ve anlaşılmasını karmaşık hale sokan üç engel vardır: Birincisi, “yalnızca Porphyrios'un Plotinos'un öğrencisi olmasından yola çıkarak, Yeni-Platoncu bir taraf bulmaya çalışmak”tır; ikincisi ise, “birinciden kaynaklı olarak Aristotelesçi görüşleri dile getiren bir eser olsa da ondaki Aristotelesçi formüllerin mevcudiyetinin hesaba katılmaması”dır; üçüncüsü ise, “Porphyrios'un epistemik evrenini, onun V. Yüzyıl yorumcularına atfedilenler ile karıştırmak”tır. De Libera'ya göre, bu üç engel tek bir cümlede toparlanabilir: “*Isagoge* yalnızca *Kategoriler*'e bir giriştir (De Libera, 1998, s. XII-XIII).”

Isagoge'nin yalnızca *Kategoriler*'e giriş kitabı olmadığını vurgulayan De Libera, *Topikler* için bir önsöz olmadığını da altını çizmektedir (De Libera, 1998, s. XV). Yukarıda açıklandığı gibi *Isagoge*, *Topikler*'den yeni bir düzenleme ile farklılaşmıştır. Ross'un da vurguladığı gibi tür, *Topikler*'de bir yüklem değil, öznedir; Aristoteles'in göz önünde tuttuğu her zaman, “bireyleri değil, türleri konu alan yargılardır.” (Ross, 2011, s. 102) Buna karşın, De Libera'nın belirttiği üzere, *Isagoge*'de Porphyrios öznesi bireysel bir terim olan öncülleri ele almaktadır. (De Libera, 1998, s. XCIV). Buradan anladığımız üzere, iki eser birbirinden tamamen farklıdır. Buna göre, *Isagoge*'nin *Topikler* için bir önsöz olduğu söylenemeyeceği gibi *Topikler*'in özeti olduğunu söylemek de doğru olmayacaktır.

De Libera'ya göre, *Organon*'a özellikle de *Kategoriler*'e giriş yapma iddiasında olan Porphyrios, tümel yüklemeleri Aristoteles'teki sistematik haliyle olduğu gibi ele alma seçeneğine sahipti. Ancak hiç de öyle yapmadı, tam tersine “Aristotelesçi tanımların anlamlarını aldıkları orijinal düzeni belirgin şekilde değiştirdi” (De Libera, 1998, s. XCII). De Libera'ya göre, Porphyrios *Isagoge*'de, “*Topikler*'de sunulduğu haliyle Aristotelesçi yüklem sınıfları kuramının Platonculuştırılmasını hayata geçirmektir (De Libera, 1998, s. XCIV).”

Tüm bu bilgilerden ne anlaşılması gerektiği hususuna, doğru soruyu sorarak başlamak gerektiğini düşünüyoruz. Bu noktada Mübahat Türker Küyel'e başvuracağız. Küyel'in tanıttığı “lisani-tarihi metod”un adımları arasında belirttiği şu husus üzerine düşünmeliyiz:

“Eser hangi yolla yazılmış olursa olsun, metni müellifin anlattığı şekilde anlamaya çalışmak ve onun söylememiş olduğu veya söylemek istemediği şeyleri ona yüklemekten sakınmak kaygısını da metnin lisani yönden incelenmesi giderir. Bunun için kelimelerin hangi manalarda kullanıldığını veya yeniden terim teşkil edilip edilmediğini kontrol etmek icap eder (Türker-Küyel, 1969, s. XII).”

Kanaatimizce, felsefe açısından “yeni terim teşkil”i üç şekilde anlaşılabilir. Birinci olarak, daha önce hiçbir alanda kullanılmamış bütünüyle yeni bir kavramın oluşturulması; ikinci olarak, başka bir disipline ait bir kavramın, yeni bir tanımla felsefeye taşınması; üçüncü olarak, belirli bir düşünür öze özgü bir ıstılahın, başka bir düşünür tarafından kullanıldığı zaman onun felsefi sistemi içinde yeni bir anlam ve işlev üslenmesi. Bu açıdan, yeni terim teşkilini, aynı zamanda ‘yeni bir terkip’ olarak anlamaktayız.

Aristoteles’in kavramlarının Porphyrios tarafından yeni bir teşkil kullanıldığının en açık örneklerinden birine *Kategoriler* şerhinde tanık olmaktadır. Porphyrios, Aristoteles’in bireysel tözleri birincil töz olarak kabul ettiğini belirtir ve burada kullanılan “birincil” nitelemesine dair görüşlerine yer verir. Porphyrios’a göre, insanoğlu öncelikli olarak bildiği, duyumsadığı şeylere ad vermekte, kavramsallaştırmaktadır. *Kategoriler* şeylere delalet eden lafızları ele alan bir eser olması gereği, lafızların delalet ettikleri tekil tözler “birincil” şeklinde nitelendirilmektedir. Ne var ki, doğa bakımından birincil olan, bu bireysel tözlerin özlerine delalet eden ikincil tözlerdir (Porphyry, 2014, s. 82). Bir başka deyişle, ikincil tözler doğa bakımından birincil iken kavramsallaştırılma bakımından ikincildirler. Bu ise kuşkusuz, Aristoteles’le bağdaşmayan bir yorumdur. Porphyrios’un ikincil tözleri doğa bakımından önce kabul edişi, Platon’un daha tümel olanın doğa bakımından önce olduğu, daha tümel olan var olmadıkça tikelin var olamayacağı şeklindeki görüşünün bir yansımasıdır. Oysa Aristoteles’e göre, bireysel töz öncedir (Strange, 2014, s. 3-5). Ross’un vurgusuyla: “Bireysel tözün önceliği, Aristoteles’in düşüncesinin en kesin noktalarından biri, Platoncu öğretilen en açık bir biçimde ayrıldığı noktadır (Ross, 2011: s. 52).” Görüldüğü üzere, Porphyrios’un, Aristoteles’le kimi terimleri lafzi olarak birebir aynı kullanıyor oluşu, onları Aristoteles’in anladığı biçimde anladığını göstermemektedir. Porphyrios, lafzi muhafaza etmekle beraber, anlamı yeni bir teşkil tâbi tutmaktadır.

Buna göre, *İsagoge*’de yer alan beş tümel yeni bir teşkil midir?’ sorusuna yanıtımız ‘Kesinlikle evet!’ şeklindedir. De Libera’nın vurguladığı gibi Porphyrios’un beş sesi, Aristoteles’in dört tümeli ile homojen değildir. Porphyrios, Aristotelesçi kavramların anlamını anladığı orijinal düzeni belirgin şekilde değiştirmiştir (De Libera, 1998, s. XCII). Kanımızca bu noktada kavramların da ötesine geçerek, *İsagoge*’nin de bir bütün olarak yeni bir teşkil olup olmadığı sorusunu da sormak gerekir. Bu soruya da yanıtımız ‘Kesinlikle evet!’ şeklindedir. Hadot’un *İsagoge*’nin içeriğine yönelik, “sıra dışı bir Platoncu, Aristotelesçi ve stoacı kavramlar karışımı” şeklindeki tesbiti (akt. De Libera, 1998, s. XXVII), burada ne Platon’un ne de Aristoteles’in kendi felsefi sistemlerindeki özgünlükleriyle yer aldıklarını göstermektedir. De Libera, Porphyrios’un Aristotelesçi yüklem sınıfları kuramını Platoncullaştırdığını dile getirmişti (De Libera, 1998, s. XCIV). Porphyrios’un Platon ve Aristoteles’i uzlaştıran bir yaklaşıma sahip olduğuna değinmişti (De Libera, 1998, s. IX). Bunun, Porphyrios’ta *Kategoriler* bağlamında, ne tür bir uzlaşma olduğunu ise Evangelidou daha belirgin bir biçimde ifade etmektedir: Burada söz konusu olan, “Aristotelesçi kategoriler mantığı ile

Platoncu-Plotinosçu ontolojinin” harmanlığı bir uzlaşdır (Evangelidou, 1996, s. 9). Bu uzlaşda, stoacı kavramlarla geliştirilmiş eklektik bir sentezin sunulduğu yeni bir teşkil söz konusudur. Porphyrios’un her iki düşünürden sonra yaşamış düşünürlerin kavramlarını da incelikli bir seçme ve birleştirme ekseninde harmanlayarak oluşturduğu yeni bir bağlam söz konusudur. Şu halde, *Isagoge*’de tanıtıldığı haliyle Porphyrios’un yüklem sınıfları kuramı içinde kimi düşünürlerinin görüşlerinin yer alması, yeni teşkilin, yeni terkinin onlara atfedilmesini gerektirmeyecektir. Yukarıda değindiğimiz gibi, Porphyrios, daha tümel olanın doğa bakımından önce olduğu şeklindeki Platoncu görüşü besimsemektedir. De Libera’nın işaret ettiği gibi Porphyrios, açıkça Platon’un adını vererek onun bölme anlayışını takip etmektedir (De Libera, 1998, s. XXVII). En yüksek cins ile birey arası yüklem düzeni, “Porphyrios Ağacı” olarak tanımlanmış şemada da yer aldığı üzere, özsel ikili karşıtlıklarla yapılan Platoncu bölme anlayışı ekseninde gerçekleşir. Oysa Aristoteles, hocasının bu bölme anlayışına da karşı çıkmaktadır. Aristoteles’in konuya ilişkin görüşleri için De Libera, *Hayvanların Bölümleri (Les parties des Animaux)* I. 2-4’e işaret ederken (De Libera, 1996, s. 44), Dumitriu ise, *Birinci Analitikler* I, 31, 46 a-b’ye atıf yapmaktadır (Dumitriu, 1977, s. 117). Dolayısıyla, Aristoteles’in karşı çıktığı özsel ikili karşıtlıklarla yapılan bölme anlayışının ve yine Aristoteles’in karşı çıktığı daha tümel olanın doğa bakımından önce olduğu görüşlerinin ana ekseninde yer aldıkları *Isagoge*’nin kaynağı olarak Aristoteles’in gösterilemeyeceğini düşünüyoruz. *Isagoge* bir bütün halinde ele alındığı zaman, Porphyrios’un yorumuyla oluşan yüklem sınıfları kuramının, yeni perspektifin hâkim olduğu yeni bağlamında Porphyrios’un bir eseri olarak görülmesi gerektiğini düşünüyoruz. *Isagoge*’de sunulduğu haliyle beş tümelin kurucusu olarak Porphyrios’un kabul edilmesi bizce çok daha doğru olacaktır.

Şu ana kadar derlediğimiz bilgileri şu şekilde özetleyebiliriz: Porphyrios, *Kategoriler*’in bir metafizik eseri değil, eşyaya delalet eden lafızları konu alan bir eser olduğu iddiasını temellendirmek için, *Isagoge* ile bir yüklem sınıfları kuramı geliştirmiştir. Elinde tekilleri konu alan böyle bir kuram olmadığı sürece, *Kategoriler*’in bir dil-mantık kitabı olduğu tezi temelsiz kalacaktır. Bu kuramını hayata geçirebilmek için, birincil cevherlere de dalalet edebilmek amacıyla, *Topikler*’de özne konumunda bulunan türü, tümel yüklemeler arasına katarak, özneleri bireysel terimler olarak belirlemektedir. Aristotelesçi dört tümeli beşli grup olarak yeni bir teşkil olmak üzere yeniden düzenlemektedir. Ancak yüklem sınıfları kuramının ana eksenini olarak Platoncu bölme anlayışını tercih etmekte; Platoncu daha tümel olanın önceliği görüşünü de muhafaza etmektedir. Birincil tözlere de adlandırılma, kavramsallaştırılma önceliği vererek Aristotelesçi önceliği de farklı bir bakış açısından muhafaza etmektedir. Stoacı düşünürlerden ödünç aldığı kavramların de eklendiği bir sentezle iddiasını temellendirmiş hem Platon’u Aristoteles’le hem de kendisini Plotinos’la uzlaştıran bir perspektif yakalamıştır.

Kategoriler Antinomisi

Şimdiye kadar aktardığımız bilgilerin Porphyrios’un tanınmasına ve mantık alanına önemli katkılar sağlayacağına inanıyoruz. Ne var ki tüm bu bilgilerin *Isagoge*’de neyin amaçlandığını tam olarak ortaya koymakta yeterli olmayacağı kanaatindeyiz. Zira *Kategoriler*’in bir mantık kitabı olduğu görüşü Porphyrios’tan önce de dile getirilmiştir. Strange’e göre, Aristoteles külliyyatının eski bir editörü olan

Rodoslu Andronicus (Andronicus of Rhodes) (yk. MÖ 1. yüzyıl) hocası Herminus'u izleyen bir yaklaşımla, *Kategoriler*'i bir mantık kitabı olarak kabul etmiştir. Strange'e göre, *Kategoriler*'i ilk kitap olarak ele alan geleneksel sıralamadan da Andronicus sorumludur ve muhtemelen esere "Kategoriler" adını veren kişi de odur (Strange, 2014, s. 7). Şu hâlde, Porphyrios neden bu düşünürlerin görüşlerini, kendi görüşleriyle takviye ederek sunmak yerine, Aristoteleşçi kavramların anlamlarını aldıkları düzeni değiştirmekte, türü tümel yüklemeler arasına dahil ederek konusu bireyleri olan yargıları incelemekte, neden Platon ve Aristoteles'i uzlaştırmaktadır? Görüldüğü üzere 'neden?' sorusunu sormaya devam etmekteyiz. *İsagoge*'de tanıtıldığı haliyle beş tümelin ne ifade ettiğinin belirtilmesini bir çıkarımın sonuç önermesine benzetirsek, bizi sonuca götürecek adeta orta terim düzeyinde bir görüşe, bir anahtar kavrama ihtiyacımız vardır. Bu konuda başvuracağımız isim Mübahat Türker Küyel olacaktır.

Küyel'in, *Aristoteles ve Fârâbî'nin Varlık ve Düşünce Öğretileri* başlıklı eserinin giriş bölümü şu şekilde başlamaktadır:

"Varlık ve bilgi problemine yaklaşmak isteyen filozofların kendilerini şu ilkel antinomi karşısında bulmuş olmaları, bilindiği üzere felsefe tarihinin nadir tesadüf edilen vakalarından değildir: Ya "Varlık vardır", o takdirde, bu varlığı bilen bir süje ile nasıl münasebete getirmelidir? Acaba bilgi mümkün olabilir mi? Bir düşünen süje bu varlığı kavrayabilir ve onun hakkında bir hüküm verebilir mi? Veyahut "Düşünüyorum.", o takdirde, acaba düşünen Ben'den müstakil olan ve kendisine düşüncenin bağlanabileceği bir obje mevcut mudur?"

Bu antinomiye çözmek, Moreau'nun ifade ettiği gibi, "felsefenin başta gelen vazifelerindedir"; Bu çözümde ana hatlarıyla şu soruların cevapları aranacaktır: Varlık'ın gerçekliği nedir, neden ibarettir? Düşüncenin gerçekliği nedir, neden ibarettir? Acaba Varlık Düşünce ile mi gerçeklik kazanıp şekillenmektedir? Düşünce Varlığı kavrayabilmekte midir? Varlık ile Düşünce arasındaki münasebet neden ibarettir? (Türker-Küyel, 1969, s. 1)."

İşte, okuruna engin bir felsefi evrenin kapılarını daha ilk satırlarında aralayan güzide başyapıtın bu ilk paragrafları, varlık ve düşünce arası ilişkiyi bir "antinomi" şeklinde belirlemekle, beş tümele ilişkin olarak arayışı içinde olduğumuz orta terimi bize sunmaktadır. Bizce, *İsagoge*'de serimlendiği haliyle beş tümel, bir "**antinomi**"nin, bu antinomiye getirilen bir çözümün parçasıdır.

Porphyrios, *İsagoge* ve beş tümele dair yaklaşımımızı biçimlendiren, Küyel'in özellikle aşağıdaki satırlarıdır:

"Böyle bir neticeye gelmekte felsefede daimî olan şeyin hal şekillerinin değil, fakat problemin kendileri olduğu görüşü teyyüt etmiş olmaktadır. Çünkü Aristoteles "Varlık vardır" ile "Düşünüyorum" arasındaki antinomiye kendisinden önce gelmiş olan filozofların halletmeden bıraktıkları noktalarda tamamlamaya çalışarak çözümlemeye yönelik bir model teklif etmiştir. Bu modelin bütün noksanlardan uzak olmadığını onun sistemine karşı yapılmış olan itirazlar göstermiştir. Bu itirazlar Aristoteles'in kendi modeline karşı olmaktan ziyade belki, onun modeli vasıtası ve bahanesiyle adı geçen antinominin çözümüne doğru çabalamalar olarak tefsir edilebilir (Türker-Küyel, 1969, s. 157)."

Bize göre, beş tümel bağlamında söz konusu olan Aristoteles'in çeşitli eserlerinde dağınık halde tanıttığı bir kuramı Porphyrios'un *İsagoge*'de toplu olarak sunması, bir düşünürün bunu şerh etmesi, başka düşünürlerin Aristoteles'i onlardan daha iyi anlaması ve açıklaması değildir. Bizce, bu konuda düşünürler, Küyel'in ifade ettiği gibi,

“antinomiye kendisinden önce gelmiş olan filozofların halletmeden bıraktıkları noktalarda tamamlamaya çalışarak çözümlenmeye yönelen bir model”i izlemektedirler (Türker-Küyel, 1969). Küyel’in vurguladığı üzere, “felsefede daimî olan şeyin hal şekillerinin değil, fakat problemin kendileri”dir (Türker-Küyel, 1969). Bizce, beş tümel söz konusu olunca devamlılık arz eden mesele “Varlık vardır.” ve “Düşünüyorum.” antinomisinin bizzat kendisidir. Beş tümel de bu antinomiye getirilen bir çözümün asli bir parçasıdır. Burada söz konusu olan farklı zamanlarda, farklı coğrafyalarda yaşamış, farklı dilleri konuşan, farklı kültürlerde yetişmiş, farklı inançlara sahip farklı düşünürlerin antinomiye getirdikleri çözümlerdir. Bizce bu çözümler hiçbir şekilde tam olarak özdeş görülemezler. Antinomiye, her düşünür kendi yorumuyla kendi özgün çözümünü getirmekte, varlık ile düşünce arasında kendi bağlarını kurmaktadır.

Küyel’in çalışmasında ele aldığı konulardan hareketle ilgili antinomiye, Küyel’in dile getirdiklerinin değil ancak bizim anladığımızın özeti olmak üzere, kısaca şu şekilde ifade edebiliriz. Antinominin bir tarafında varlık üzerine düşünmenin mümkün olmadığını öne süren bir grup mevcut iken, diğer tarafta sürgit değişmeyi açıklayan, varlık üzerine düşünmeyi ve de hüküm vermeyi, mantığı ve ilmi mümkün gören başka bir grup yer almaktadır. Varlık üzerine düşünmenin mümkün olmadığını öne sürenlerin ana fikirlerini, varlık üzerine düşünmenin temellendirelemeyeceği şeklinde anlamaktayız. Antinominin diğer tarafında yer alan düşünürler arasında Aristoteles, karşı argümanları, örtük olarak yapılamayacağı öne sürülen temellendirmeyi sistematik bir biçimde ortaya koyarak çürütür. Sürekli değişim, değişenin ardında bir değişmeyen varlığı, değişmenin ise ondaki ilineksel değişimleri bağlamında açıklar. Varlık üzerine düşünmede dil güvenilir bir öğedir zira dilde kullanılan kavramlar, şeylerde mevcut olan formun, soyutlama ile elde edilen zihindeki izlerine delalet etmeleri bakımından, şeylerle de birebir mütakabililiyet içindedirler. Bu şekilde, düşünen süje varlığı olduğu gibi kavrar ve onun hakkında hüküm verebilir. Dilin varlığa tekabül edişi temelinde, taşıyıcı olarak cevher hakkında tasdik edilen yüklemlemlerle kurulan düşünce işleyişi, mantık ve ilmi mümkün kılmaktadır.

Porphyrios ve Plotinos’un söz konusu oldukları bir bağlamda neden bu açıklamalara yer verdiğimiz, onların fikir ayrılıkları ile, “Varlık vardır.” ve “Düşünüyorum.” antinomisi arasında nasıl bir ilgi kurduğumuz sorulabilir. Bu ilgiyi Küyel’in bize sunduğu perspektif sayesinde ve de onun tanıttığı lisanî tarihi metodu izleme gayretimiz gereğince kurmaktadır: “*Bu metodun gerektirdiği şeylerden birisi hangi meseleden dolayı bir meselenin meydana çıktığını göstermek, problemler arasındaki bağlılığı ortaya koymaktır* (Türker-Küyel, 1969, s. XII).”

Küyel’in, çalışmasından anladığımız üzere, kendisi her ne kadar açıkça ifade etmese de Kategoriler *De Anima*, *Metafizik* vb. eserleri yanında Aristoteles’in “Varlık vardır.” ve “Düşünüyorum.” antinomisine dair çözümünün, ilmi mümkün kılan temellendirmesinin bir parçasıdır. Plotinos, *Kategoriler*’i bir metafizik eseri, on kategoriyi de varlığın cinsleri olarak kabul edip eleştirmekle, Aristoteles’in çözümünü ve de temellendirmesini yıkmış olmaktadır. İşte, *Kategoriler* konusunda Plotinos ile Porphyrios arasındaki görüş farkı bir mesele iken, Plotinos’un eleştirileriyle, antinomiye Aristoteles’in getirdiği çözümünün zedelenmesi, bizce bundan doğan meseledir. Plotinos’un eleştirisiyle *Kategoriler*, süjenin varlığı kavraması ve onun hakkında hüküm vermesinin imkânı, temellendirmenin bir parçası olmaktan çıkarılmakta, çözüme kavuşturulmuş antinomi, daha güç bir bağlama sokularak yanıt bekleyen başat bir felsefe sorunu halini almaktadır. Porphyrios’un, Plotinos’un eleştirilerine yanıt olarak

İsagoge'yi kaleme alışı, şu hâlde, antinominin çözümünü yeniden inşa etmesi, varlık ve düşünce arasındaki ilişkinin yeniden temellendirilmesidir. Problemler arası bağlılık ise bizce işte budur. Kısacası, Porphyrios, antinomiye ilişkin Aristoteles'in çözümünü ve kendisinden önce *Kategoriler*'i bir mantık kitabı olarak görenlerin görüşlerini aktarmak seçeneğine yönelmemektedir. Bir Platon-Aristoteles uzlaşısı ortaya koymakta, bağlamı ve perspektifi değiştirmekte, terimleri yeni bir teşkile, terkibe tâbi tutmaktadır. Çünkü bizce Porphyrios'un amacı, meseleye dair önceki çözümleri nakletmemek değil, kendi özgün çözümünü sunmaktadır. Bizce, *İsagoge* ve beş tümel, "Varlık vardır." ve "Düşünüyorum." antinomisinin bir devamı olarak, meseleye daha geniş bir bağlamda Porphyrios'un getirdiği çözümdür; varlık ve düşünce arasında Porphyrios'un kurduğu bağıdır.

Kategoriler'in bir dil-mantık eseri oluşu kendinden aşikâr şekilde görünür değildir. Plotinos'un göstermiş olduğu gibi onu bir metafizik kitabı olarak okuma seçeneği de mevcuttur. Porphyrios, onu bir dil-mantık eseri olarak görmemizi sağlayacak bakış açısını oluşturmaktadır. Dilin varlığa tekabül edişi çerçevesinde, on kategorinin en genel yüklemeler olarak yer aldığı işleyişi, mekanizmayı göstermektedir. *Kategoriler*, Porphyrios'un paradigmasıyla ikna edici bir şekilde bir dil-mantık kitabı olarak görülebilmektedir. Porphyrios bu temellendirmesiyle, "Varlık vardır." ve "Düşünüyorum." antinomisini yeniden formüle etmekte, antinominin ilişkili olduğu bütün sorunlara, üst bir bakış açısından toplu ve yeni bir çözüm getirmektedir. Kuşkusuz, Küyel'den ilham alarak ve de onun işaret ettiği gibi, "hangi meseleden dolayı bir meselenin meydana çıktığını göstermek, problemler arasındaki bağılılığı ortaya koymak" için, *İsagoge*'nin dahilinde olduğu bağlama '**Kategoriler Antinomisi**' adını veriyoruz.

Peki beş tümelin ilişkili olduğu antinomideki tarafları ve görüşlerini nasıl konumlandıracağız? Buradaki tarafları, Aristoteles'in *Kategoriler*'i hakkındaki görüşlerine göre konumlandırabiliriz. *Kategoriler*'i bir metafizik eseri olarak ve on kategoriyi varlığın cinsleri olarak kabul edip eleştirenler bir tarafta ilken, *Kategoriler*'i bir dil-mantık eseri, on kategoriyi ise en genel yüklemeler olarak kabul eden Porphyrios diğer taraftadır. Buna göre, *İsagoge* ile kendi görüşlerinin temellendirilmesini serimler iken aynı zamanda diğer tarafın görüşlerini çürütmüş olmaktadır. De Libera'nın belirttiği gibi, *İsagoge*'nin amacı bir yüklem sınıfları kuramı ortaya koymaktır (De Libera, 1998, s. XIII); ancak bu kuramı Porphyrios'un, *Kategoriler*'in bir dil-mantık eseri olduğu şeklindeki argümanının bir temellendirilmesi olarak görmek gerektiğini düşünüyoruz. Bu temellendirmenin ikna edici ya da başarılı olup olmadığının ölçütümüz nedir? Neyi esas alarak karar vereceğiz?

Buradaki ölçüt, bizce Porphyrios'un, *Kategoriler*'in dünyaya gönderim yapan basit lafızları ele alan bir eser şeklindeki görüşünü bu temellendirmesindeki ikna ediciliği olacaktır. İlgili görüşü ile Porphyrios, on kategorinin dünyadaki nesnelere gönderim yapan lafızların en genel yüklemeleri olduğunu dile getirmekle, dilin varlığa tekabülünü de göstermek zorundadır. Ancak özellikle *Topikler*'den farklı olarak konusu bireyler olan yargıları ele almakla oldukça zor bir görev üslenmektedir. Zira burada söz konusu olan bireyler yalnızca insan bireyleri değil, kesretten kinaye ile belirtirsek, on binlerce canlı türünün, yüzbinlerce eşya türünün bireyleridir. Porphyrios'un kuramıyla, dilin varlığa tekabülü içinde bireyde gerçekleşebilecek bütün değişimler, diğer varolanlarla bütün özsel ve ârâzî ortaklığı ve de farklılığı dil ile dışsallaşmış şekilde ifade edilebilmelidir. Bu şekilde, bireyin sahip olabileceği doğal ya da harici,

değişebilen ve de değişemeyen bütün hal ve haizliklerin dil aracılığıyla bu ifadesi, düşünce ölçütünde olmalı, “Düşünce Varlığı kavrayabilmekte midir? Varlık ile Düşünce arasındaki münasebet neden ibarettir?” (Türker- Küyel, 1969, s. 1) sorularına yanıt verebilmelidir. Bu yanıt ise yalnızca gerçekliğin dil ile dışsallaşmış düşünce olarak ifadesi değil aynı zamanda on kategorinin en genel yüklem olduğu gösterilecek şekilde, *Kategoriler*’in bir dil-mantık kitabı olduğu tezini temellendirecek bir şekilde ortaya koyulmalıdır.

Kısacası, bireyin doğal ve harici bütün hal ve haizlikleri, dünyada taşıyıcısı olduğu söylenebilecek özsel ve ârâzî bütün vasıflar önerme içinde yüklem konumunda yer alarak, Porphyrios’un yeniden düzenlediği beş tümel yoluyla, onun hakkında tasdik edilirler. Birey hakkında beş tümel yoluyla tasdik edilen yüklemelerin en genel cinsleri ise on kategoridir. Buna göre, Porphyrios’un müellifi olduğu *Isagoge*, basit bir felsefeye giriş kitabı değildir; çağları aşan bir meydan okumadır. Bu açıdan, *Isagoge*’nin uzun yüzyıllar boyunca bir felsefeye giriş kitabı olarak okunmasını, yeni başlayanların dahi anlayabileceği açık ve kolay bir metin olması gereği değil, Porphyrios’un “Varlık vardır.” ve “Düşünüyorum.” antinomisini nasıl çözümllediğine, Moreau’nun ifadesiyle “*felsefenin başta gelen vazife*”sini (akt. Türker-Küyel, 1969, s. 1) nasıl yerine getirdiğine tanık olarak felsefeye başlamak şeklinde anlıyoruz.

Peki, Porphyrios *Isagoge* ile bireyin sürgit değişkenlik gösteren vasıflarını, dilin varlığa tekabül ettiğini göstererek, önerme ölçütlerine uygun düşünce nesnesi olacak ve Aristoteles’in kategorileriyle bağlantısını ortaya koyacak şekilde temellendirmede başarılı, ikna edici midir? Bu soruya, dönemin dünya ve varlık tasavvuru göz önünde bulundurulmak koşuluyla, yanıt verirsek: ‘Kesinlikle evet.’ Bu yanıtımıza tanık olarak, yüzyıllar boyunca *Isagoge* için şerhler kaleme almış büyük düşünürleri gösterebiliriz. Bunun yanında, Porphyrios’un beş tümel kuramının, ülkemiz mantık kitaplarında yer almaya devam etmesini, onun ikna ediciliğinin, bir başka kanıtı olarak gösterebiliriz.

Sonuç ve Öneriler

Tümeller konusu, Yunan düşüncesinde kaynağını özellikle Platon ve Aristoteles arasında İdealar konusundaki fikir ayrılığında bulmuş ve özellikle Orta Çağ felsefesinde ana tartışma başlığına dönüşmüştür. Modern dönemde mesele, eski ağırlığını yitirmiş olmakla beraber, tümeller tartışmasının sona erdiği düşünülmemelidir. Dolayısıyla, günümüzde devam etmekte olan bir tartışmanın ana başlığı olan tümellerin iki bin yıldan fazla bir geçmişi bulunmaktadır.

Tümeller sorunu felsefenin bütün disiplinleriyle irtibat halindedir ve tek bir felsefe disipliniyle, onun araştırma çevresi sınırları içinde çözülecek bir mahiyette değildir. Yalnızca metafizik ya da mantık değil aynı zamanda epistemoloji, dil felsefesi, zihin felsefesi, teoloji gibi disiplinler tarafından ele alınması gereken yönleri bulunmaktadır. Ayrıca beş tümele ilişkin tartışma konusu yalnızca tümellerle sınırlı değildir. Tümeller kadar, tekillerin nasıl belirli bir birey olduklarını irdeleyen bireyleşme sorunu, bunlarla yakından bağlantılı olarak dil ve zihin boyutları da felsefenin ana tartışma gündemi içinde yer almıştır. Bunların her biri müstakil çalışmaların konusu olmalıdır. Öyle ki her biri açısından incelendikten sonra, bütüncül bir bakış açısıyla meseleyi ele almak gerekmektedir. Bu ise araştırmacının birden fazla sahada ileri seviyede uzmanlaşmasını zorunlu kılmaktadır. Buna ek olarak, çağdaş diller yanında, konu üzerine yazılmış

çetrefil metinleri incelikleriyle okuyup anlayabilecek düzeyde antik dillere vakıf olmak da zorunludur. Bu donanıma sahip bir araştırmacının yetişmesi ise kuşkusuz konunun kendisi kadar zor olacaktır. Kanımızca, Porphyrios üzerine çalışmalara öncelik verilerek, yüklem sınıfları olarak beş tümelin farklı düşünürlerce nasıl anlaşıldığı ortaya konulmalıdır. Ardından tümeller, dil felsefesi açısından ele alınmalı, metafizik ile sınırları belirlenmelidir. Tümellerin ontolojik statüsüne ilişkin sorunlar bireyleşme sorunuyla birilikte ele alınmalıdır. Bize göre, bu şekilde bir sıra izlenerek kademeli bir ilerleyiş takip etmek en makul yaklaşım olacaktır. Tümel ile beş tümel birbirinden farklı kavramlar olmakla beraber beş tümeli, onlar yoluyla yapılan tümel yüklemeler üzerinden düşünmekteyiz. Bu nedenle ikisi arasında kesin bir öncelik-sonralık ilişkisi belirlemek güçtür. Buna karşın, biz Porphyrios üzerine çalışmalara ağırlık verilerek, mantıksal tümelleri metafizik tümellerden önce incelemenin daha doğru olacağı kanısındayız. Porphyrios'un tümellerin ontolojik statüsüne dair üç soru yöneltmesi ancak bunları yanıtızsız bırakması, bizce onun da meseleye bu yönde yaklaştığının bir işareti olarak görülebilir.

Porphyrios kuramının yetkinliğine vurgumuz, günümüzde onun beş tümel anlayışının ülkemizde yegâne yüklem kuramı olarak okutulmaya devam etmesi gerektiğini düşündüğümüz şeklinde anlaşılmalıdır. Bize göre, kavramlarımızın biçimlenmesinde, mantığımızın işleyişinin belirlenmesinde, her ne kadar görünür olmasa da en etkili olmuş düşünür Porphyrios'tur. Bizim için "ilk muallim" Aristoteles değil Porphyrios'tur; zira Aristoteles'i ve onun mantığını hep Porphyrios'un gözleriyle gördük ve de görmekteyiz. Porphyrios, varlık ve düşünce arasında kendi bağlarını kurmuştur. Onun kuramını kullanmaya devam etmek, dünyaya onun kavramlarıyla, onun perspektifinden bakmaktır. Oysa bugün biz, "Varlık vardır." ve "Düşünüyorum." antinomisine kendi medeniyetimizin ilkelerinden hareketle kendi yanıtımızı vermeli, varlık ve düşünce arasında kendi özgün bağlarımızı kurmalıyız.

Bunu gerçekleştirebilmek, Porphyrios'un etkisinden uzaklaşmakla, bu ise onu daha yakından tanımakla ve yeniden düşünmekle mümkündür. Bizce *İsagoge*, bir felsefeye giriş kitabı değildir; engin bir felsefe dünyasını içermektedir. Bu yazımızı elbette bu engin içeriği tanıtmak için yeterli değildir. Ancak Porphyrios ve *İsagoge*'sini yeniden düşünmenin mümkün ve de gerekli olduğunu göstermek için bu yolda atılmış mütevazı bir adımdır; *İsagoge*'ye bir giriştir. Kanaatimizce, *İsagoge*, "Giriş" anlamındaki etimolojisiyle değil derinlikli içeriğiyle ele alındığı zaman, "Varlık vardır." ve "Düşünüyorum." antinomisine kendi özgün yanıtımızı nasıl vereceğimiz hususunda bizim için son derece öğretici olacaktır. Kısacası, Porphyrios ve *İsagoge*'ni hep birlikte yeniden düşünmek için bir çağrıda bulunuyoruz ve bu çağrımızın yanıtızsız kalmayacağına inanıyoruz.

Kaynaklar

- Aristoteles. (1996). *Organon V Topikler*. (Çev. H. R. Atademir). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Atademir, H. R. (1948). *Porphyrios'un İsağoji'si ve Birkaç Söz*. İçinde: Porphyrios. (1948). *İsağoji*. (Çev. H. R. Atademir). Konya. (ss. 7-25).
- Audi, R. (1999). *The Cambridge Dictionary of Philosophy*. New York: Cambridge University Press.

- Boethius, A. M. S. (1891). *In Categorias Aristotelis*, İçinde: Opera Omnia. J. P. Migne. (Ed.). Paris: Patrologiae Latinae. Tomus LXIV. (pp. 159-294).
- Bunnin, N. & Yu, J. (2004). *The Blackwell Dictionary of Western Philosophy*. United Kingdom: Blackwell Publishing.
- Cameron, M. (2009). *Boethius on Utterances, Understanding and Reality*. İçinde: The Cambridge Companion to Boethius. John Marenbon (Ed.). New York: Cambridge University Press. (pp. 85-104).
- Cevizci, A. (2009). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Çapak, İ. (2011). *Porphyrios ve İbn Sina Mantığında Tümeller*. Ankara: Araştırma Yayınları.
- Çelik, S. (2010). *Bilgi Felsefesi, İlkçağ'dan Yeniçağ'a*. Ankara: Doruk Yayıncılık.
- De Libera, A. (1998). *Introduction*. İçinde: Porphyre. (1998). İsağoge. (Traduction par Alain De Libera et Alain-Philippe Segonds). Paris: Vrin. (pp. VII-CXLII).
- De Libera, A. (1996). *La Querelle Des Universaux*, Paris: Éditions Du Seuil.
- Dumitriu, A. (1977). *History Of Logic*. Volume I, Kent: Abacus Press.
- Evangelidou, C. (1996). *Aristotle's Categories and Porphyry*. Leiden, New York, Köln: Brill.
- Kaya, M. (1983). *İslam kaynakları ışığında, Aristoteles ve Felsefesi*. İstanbul: Ekin Yayınları.
- Peters, F. E. (2004). *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*. (Çeviren ve hazırlayan: Hakkı Hünler). İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Porphyrios. (1948). *İsağoji*. (Çev. H. R. Atademir). Konya.
- Porphyry. (2014). *On Aristotle Categories*. (Translated by Steven K. Strange). Great Britain: Bloomsbury.
- Ross, D. (2011). *Aristoteles*. (Çev. Ahmet Arslan). İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Strange, S. K. (2014). *Introduction*. İçinde: Porphyry. (2014). On Aristotle Categories. (Translated by Steven K. Strange). Great Britain: Bloomsbury. (pp. 1-12).
- Türer, C. (2015). *Porphyrios*. İçinde: Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni. Cilt II. Türer, C. ve Olgun, H. (Ed.). İstanbul: İnsan Yayınları. (ss. 507-520).
- Türker-Küyel, M. (1969). *Aristoteles ve Fârâbî'nin Varlık ve Düşünce Öğretileri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.